

مرو

به مناسبت تجدیدچاپ کتاب «ایران، جامعه کوتاه‌مدت»

ریشه‌های مسائل و موانع توسعه ایران

شرق؛ محمدعلی همایون‌کاتوزیان، اقتصاددان و تاریخ‌نگار و پژوهشگر برجسته علوم سیاسی، در مقالاتی که چندی پیش با ترجمه عبدالله کوثری در کتاب «ایران، جامعه کوتاه‌مدت» ترجمه و منتشر شد، به برخی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی و تاریخی ایران پرداخته است. چهار مقاله‌ای که در این کتاب گرد آمده‌اند، هریک مسائل و موانع تاریخی توسعه اقتصادی و سیاسی ایران را بررسی کرده‌اند. کاتوزیان در این مقالات به طور خلاصه به ریشه‌های تاریخی مسائل اقتصادی و سیاسی جامعه ایران توجه کرده است. عبدالله کوثری سال‌ها پیش ابتدا مقاله «ایران، جامعه کوتاه‌مدت» کاتوزیان را به فارسی برگردانده بود که همان زمان با استقبال خوبی روبه‌رو شد. همین نکته باعث شد که او تصمیم بگیرد مقالاتی دیگر از دکتر کاتوزیان را هم ترجمه کند و آنها را در قالب یک کتاب منتشر کند.

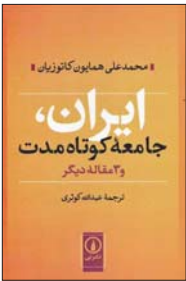
کوثری در بخشی از یادداشت کوتاه ابتدای کتاب به این نکته اشاره کرده که مقالات این کتاب توسط کاتوزیان در اختیار او قرار گرفته و خود او ترجمه‌ها را مطالعه کرده و پیشنهادهایی به‌ویژه درمورد برخی اصطلاحات سیاسی در دو مقاله اول ارائه کرده است.

موضوعاتی که در مقالات کتاب «ایران، جامعه کوتاه‌مدت» مورد توجه بوده‌اند، بخشی از مهم‌ترین مسائل جامعه معاصر ایران به شمار می‌روند که اغلب‌شان در گذشته یشه دارند. مقاله اول کتاب که عنوان کتاب نیز از آن برگرفته شده، «ایران جامعه کوتاه‌مدت» نام دارد. محمدعلی کاتوزیان در این مقاله به بررسی مشکلات توسعه سیاسی و اقتصادی بلندمدت در ایران پرداخته است. آن‌گونه که از عنوان مقاله هم برمی‌آید، این متن بر این ایده سوار شده که ایران برخلاف جامعه درازمدت اروپا جامعه‌ای کوتاه‌مدت بوده است. کاتوزیان معتقد است که دلیل این مسئله فقدان یک چارچوب استوار و خدشه‌ناپذیر قانونی است که می‌توانست تداومی درازمدت را تضمین کند. به عبارتی، برخلاف اریستوکراسی سنتی اروپا یا حتی طبقه بازرگان این جوامع در ایران مالکیت و موقعیت اجتماعی عمری کوتاه داشت، دقیقاً به این خاطر که این امتیازات چیزی شخصی شناخته می‌شد و در شمار حقوق اجتماعی موروثی و نقض‌ناشدنی نبود. کاتوزیان معتقد است جامعه کوتاه‌مدت، هم علت و هم معلول فقدان ساختار در تاریخ ایران بوده است. مشکل مشروعیت و جانشینی، بی‌اعتباری جان و مال و مشکل انباشت و توسعه مسائلی هستند که در این مقاله به آنها توجه شده است. کاتوزیان در بخشی از کتاب نوشته است: «ایران برخلاف جامعه درازمدت اروپا جامعه‌ای کوتاه‌مدت بوده است. در این جامعه تغییرات – حتی تغییرات مهم و بنیادین- اغلب عمری کوتاه داشته است. این بی‌تردید نتیجه فقدان چارچوب استوار و خدشه‌ناپذیر قانونی است که می‌توانست تداومی درازمدت را تضمین کند. در دوره‌های کوتاه‌مدت حضور طبقات لشکری، دیوانی و مالک چیزی نمایان بود. اما ترکیب این طبقات طبق از یک یا دو نسل دوام نمی‌آورد، برخلاف اریستوکراسی سنتی اروپا یا حتی طبقه بازرگان این جوامع در ایران مالکیت و موقعیت اجتماعی موروثی و نقض‌ناشدنی نبود. موقعیت صاحبان رتبه و ثروت – جز در مواردی معدود– حاصل توارثی درازمدت (مثلاً بیشتر از دو نسل قبل) نبود و اینان انتظار نداشتند که وارثان‌شان بنا بر حقی بدیهی در این موقعیت باقی بمانند. این وارثان تنها در صورتی بر آن جایگاه باقی می‌مانند که می‌توانستند شایستگی خود را به اثبات برسانند و این شایستگی چیزی نبود، مگر خصائل شخصی که برای موقعیت در فلان عرصه اجتماعی ضروری شمرده می‌شد.» به اعتقاد کاتوزیان، در زمینه چنین جامعه‌ای تحک اجتماعی بسیار بود تا حدی که در تاریخ قرون وسطا و تاریخ جدید اروپا اصلا متصور نبود و حتی جایگاه شاه هم دراین‌میان مستثنا نبود، چراکه مشروعیت و حؤ جانشینی کم‌وبیش همواره در معرض چالش‌هایی جدی و حتی شورش قرار داشت. کاتوزیان می‌گوید کویاترین کلام برای توصیف ماهیت کوتاه‌مدت جامعه ایران اصطلاح خانه کلنگی است: «بیشتر این خانه‌ها بناهایی است که بیش از سسی (یا حتی بیست) سال ندارد و اغلب از شالوده و اسکلتی مناسب نیز برخوردار است. در مواردی معدود این خانه‌ها ممکن است فرسوده شده باشد و نیاز به مرمت داشته باشد، اما آنچه سبب محکومیت آنها می‌شود و در نهایت ساختمان را بی‌ارزش قلمداد می‌کند و فقط ارزش زمین را به حساب می‌آورد، این دخاوری است که معماری این ساختمان‌ها و/یا طراحی داخلی آنها بنا بر آخرین مد و پسند روز کهنه شده است. بنابراین به جای نوسازی آن خانه‌ها یا هر بنای دیگر و افزودن بر سرمایه مادی موجود، کل آن ساختمان به دست مالک یا خریدار ویران می‌شود و بنایی جدید بر زمین آن بالا می‌رود/از این روست که صاحب این قلم گاه برای توصیف جامعه کوتاه‌مدت ایران آن را جامعه کلنگی نامیده…».

«مشروعیت و جانشینی در تاریخ ایران» عنوان مقاله دوم کتاب «ایران، جامعه کوتاه‌مدت» است. این مقاله با تأکید بر این واقعیت که حکومت در ایران باستان استبدادی بود، به مسائل مختلف این ساختار و ازجمله انحصار ثروت و قدرت در دست حکومت‌ها توجه کرده است. کاتوزیان معتقد است که فره ایزدی اسطوره یا نظریه‌ای بود که حکومت استبدادی را توجیه می‌کرد.

مقاله سوم کتاب «ایران، جامعه کوتاه‌مدت»، «انقلاب برای قانون» نام دارد. کاتوزیان در این مقاله به تلاش جامعه ایران در روند نهضت مشروطه برای برقراری حکومت قانون توجه کرده است. یعنی به رخدادی که در آن برای اولین‌بار در طول تاریخ ایران، حکومت مشروط به مجموعه‌ای از قوانین بنیانی شد که محدوده قدرت اجرایی را مشخص و به گونه‌ای دقیق حقوق و وظایف دولت و جامعه را تعیین می‌کرد.

مقاله چهارم کتاب «ایران، جامعه کوتاه‌مدت» به نوعی ادامه مقاله سوم است. این مقاله با عنوان «ملک‌الشعرا در دوران مشروطه»، شرحی از زندگی و آثار بهار در متن انقلاب مشروطه است. بهار از آخرین شاعران بزرگی است که در چارچوب شعر کلاسیک فارسی شعر می‌سود، اگرچه بخش بزرگی از اشعارش دورنمایه‌ای نو دارد. درعین‌حال، بهار چهره‌ای است که در جریان انقلاب مشروطه هم در مقام روزنامه‌نگار و هم به‌عنوان نماینده مجلس فعال بود. مقالات کتاب «ایران، جامعه کوتاه‌مدت و سه مقاله دیگر»، هریک به طور خلاصه به مسائل کانونی جامعه ایران توجه کرده‌اند. مقالات این کتاب نشان‌دهنده تنوع علایق محمدعلی کاتوزیان نیز هست. این چهار مقاله در کنار هم شمایی کلی از مسائل تاریخی جامعه ایران که همچنان ادامه دارند، به دست داده است.



ایران، جامعه کوتاه‌مدت
همایون کاتوزیان
ترجمه عبدالله کوثری
نشر نی

www.sharghdaily.com

چهارشنبه

۱۴۰۴ دی ۲۴

سال بیست‌ودوم • شماره ۵۳۰۵



چهره پررمزوراز فاشیسم

پیام حیدرقزوینی

چگونگی شکل‌گیری آن می‌پردازد و نسبتش را با مفاهیمی همچون جنسیت، طبقه و ناسیونالیسم توضیح می‌دهد. او در این بررسی از ظهور فاشیسم در کشورهای فرانسه، ایتالیا و آلمان مثال می‌آورد و می‌کوشد از آن چهره‌ای واقعی و بدون قضاوت سطحی و بیش‌داوری نشان دهد.

پاسمور، مورخی است که متخصص تاریخ مدرن اروپا به شمار می‌رود. او در این کتاب ویژگی‌ها و تأثیرات فاشیسم را شرح داده و به خوانندگان درک روشنی‌ا از ماهیت چند وجهی آن ارائه می‌دهد. او کتابش را با پرداختن به دشواری تعریف فاشیسم به دلیل عناصر متناقض آن آغاز می‌کند. فاشیسم هم انقلابی است و هم ارتجاعی، هم برای توده‌ها و هم برای نخبگان جذاب است و مدرنیته را با بازگشت به قبل با سنت ترکیب می‌کند. با وجود این تضادها، پاسمور ویژگی‌های اصلی فاشیسم را ناسیونالیسم افراطی، تمجید از خشونت، آیین رهبری و رد دموکراسی و لیبرالیسم معرفی می‌کند. پس از این ریشه‌های تاریخی فاشیسم توضیح داده می‌شود. این کتاب ریشه‌های فاشیسم را تا بحران‌های فکری، سیاسی و اجتماعی اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم



فاشیسم

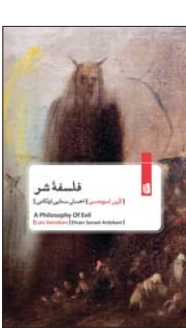
کویین پاسمور
ترجمه علی معظمی
نشر ماهی

به مناسبت تجدید چاپ کتاب «فلسفه شر»

مسئله شر

فلسفی از شر در نهایت به ما یادآور می‌شود که شرارت اساسا بدون مشارکت انسان‌های معمولی امکان‌پذیر نیست. پس شر در معنای فلسفی‌اش فقط از طریق غریزه و شم اخلاقی افراد فهم نمی‌شود، بلکه مستلزم تأمل در شرایط روانی، تاریخی و اجتماعی جامعه میزبان آن افراد هم هست». سنایی‌اردکانی به هانا آرنت هم اشاره می‌کند و می‌گوید: «در نگاه اسوندسن و همین‌طور آرنت، فرد هرچه بیشتر خودش را نه شخصیتی مستقل و مختار، بلکه عضوی از یک سیستم خیر، و اعمالش را نیز لازمه تحقق اهداف این سیستم بداند، احتمال بروز شر بیشتر خواهد بود؛ چراکه به همان اندازه، احتمال دوراندیشی فرد و تأمل در پیامدهای متغیر اعمالش نیز کمتر می‌شود». اسوندسن در این کتاب مانند اغلب آثارش، به شیوه‌ای کاربردی به ارائه دورنمایی از تاریخچه نظریات و تئین‌های فلسفی موجود راجع به چیستی و چرایی شر پرداخته و همچنین روایت شخصی خود را هم از مسئله به دست داده است که در نقش یک پیش‌درآمد جذاب بر اهمیت فلسفه اخلاقی و فلسفه سیاسی ظاهر می‌شود.

لارس اسوندسن، استاد فلسفه دانشگاه برکن نروژ است. او همچنین در زمینه ادبیات غیرداستانی مشغول بوده و تاکنون جوایز متعددی کسب کرده است. آثار اسوندسن تاکنون به بیش از سی و پنج زبان ترجمه شده است. «درک حیوانات» عنوان یکی دیگر از آثار اسوندسن است که این کتاب نیز با ترجمه



فلسفه شر

لارس اسوندسن
ترجمه احسان سنایی اردکانی
نشر بیدگل

www.sharghdaily.com

چهارشنبه ۱۴۰۴ دی ۲۴

سال بیست‌ودوم • شماره ۵۳۰۵

عطف

شهادت نجات‌یافتگان

جورجو آکامین، نظریه‌پرداز فلسفی و سیاسی، در کتاب «باقیمانده‌های آشوتیس» پروژه هوموساکر را ادامه داده است. پروژه‌ای پژوهشی که او پیش از آن با کتاب درخشان «هوموساکر: حیات برهنه و قدرت حاکم» آغاز کرده بود و سال‌های پس از آن را نیز درگیر نگارش و انتشار جلد‌های پرشمار دیگر آن بود. آکامین در این کتاب می‌کوشد معنا و امکان شهادت را روشن سازد. او در مقابل موضع «بیان‌ناپذیری» اردوگاه و سکوت درباره آشوتیس، شروع به سخن‌گفتن می‌کند و به تاسی از بریمولوی، پرسش از اقتدار شاهد را پیش می‌کشد؛ چگونه نجات‌یافتگان می‌توانند به نیابت از غرق‌شدگان سخن بگویند و به جای آنها شهادت دهند؟ چگونه آنان می‌توانند به تجربه‌ای گواهی دهند که خودشان نیز از سر نگذرانده‌اند؟ آکامین ویرانه‌های اخلاقیات آشوتیس را برای طرح نوعی اخلاق نوین شهادت جست‌وجو می‌کند. نتیجه این جست‌وجو کتابی است تحریک‌برانگیز درباره آشوتیس که اندکی پس از انتشارش به زبان ایتالیایی آغاژگر بحث‌های دامنه‌دار می‌شود.

آکامین در پیشگفتار کتاب اشاره کرده که شاید برخی خوانندگان از این دل‌سرد شوند که ببینند اندک چیزی در این کتاب هست که پیش‌تر در شهادت‌نامه‌های بازماندگان نبوده است. کتاب در قالب کنوتی‌اش، نوعی شرح همیشگی بر شهادت است. او می‌گوید پیش‌رفتن از راهی دیگر ممکن به نظر نمی‌رسید و در یک نقطه معین، روشن شد که شهادت در کنه خودش شکافی ذاتی دارد؛ به عبارتی دیگر، بازماندگان به چیزی شهادت دادند که شهادت‌دان به آن ناممکن است. در نتیجه، شرح نویسی بر شهادت بازماندگان لاجرم به معنای بازجویی این شکاف، یا به بیان دقیق‌تر، تلاش برای گوش‌دادن به آن بود: «گوش‌سیردن به چیزی غایب برای این نویسنده کاری بی‌ثمر از آب درنیامد. این کار، فراتر از هر چیز، برچیدن تقریباً همه آن آموزه‌هایی را ضروری ساخت که از زمان آشوتیس، به نام اخلاق مطرح شده‌اند. چنان‌که خواهیم دید، تقریباً هیچ‌یک از آن اصول اخلاقی‌ای که زمانه ما معتبر می‌انگاشد از این آزمون تعیین‌کننده سربلند بیرون نیامدند، نوعی اخلاق آزموده براساس آشوتیس».

آکامین می‌گوید در صورتی از کارش خرسند خواهد بود که در تلاش برای یافتن جایگاه و درون‌مایه شهادت، توانسته باشد چند تابلوی راهنما برافرازد که به نقشه‌نگاران آینده این قلمروی اخلاقی نو کمک کنند جهت‌ یابند.

آکامین درباره شهادت‌دان می‌گوید که دشواری مسئله صرفاً در تلاش برای انتقال محرمانه‌ترین تجربه‌هایمان نیست بلکه مسئله اصلی به خود ساختار شهادت مربوط است. از یک سو، آنچه در اردوگاه‌ها روی داد برای بازماندگان به‌منزله تنها چیز حقیقی و به معنای واقعی کلمه، مطلقاً فراموش‌نشدنی به نظر می‌آیند و از سوی دیگر این حقیقت نیز مطلقاً تصورناپذیر است یعنی غیرقابل تقلیل به عناصر واقعی برضای‌نهادش است.

جورجو آکامین در ۲۲ آوریل ۱۹۴۲ در رم ایتالیا متولد شد. او از چهره‌های برجسته فلسفه و نظریه سیاسی رادیکال در ایتالیا است. در سال‌های اخیر آثار او تأثیر عمیقی بر پژوهشگران برخی رشته‌ها در فضای روشنفکری انگلیسی‌زبان داشته است. او تحصیلات خود را در رشته‌های فلسفه و حقوق به پایان برد و در سال ۱۹۶۵ رساله دکتری خود را درباره اندیشه سیاسی سیمون وی نوشت. در سال‌های ۱۹۶۶ و ۱۹۶۸، به عنوان دانشجوی پسادکترا در سمینارهای هایدگر درباره هگل و هراکلیتوس شرکت کرد. او در دانشگاه‌های مختلفی، از جمله دانشگاه ماچرا و دانشگاه ورونا، تدریس کرده و در کالج بین‌المللی پاریس مدیر گروه بوده است.



باقی‌مانده‌های آشوتیس

جورجو آکامین
ترجمه محتیا گل‌محمدی
نشر بیدگل